
Kosta TIMOTIJEVIĆ

O RATNOM SKRIVANJU
*dra Fridriha Popsa i žene mu Ružice
i o ljudima koji su im u tome pomogli**

Dr Fridrih Pops, nekadašnji predsednik i jedan od osnivača Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, umro je 25. maja 1948. Na položaj predsednika došao je posle smrti dr-a Huga Špicera, idejnog začetnika Saveza i njegovog prvog predsednika.

Dr Fridrih Pops je ostavio dubok trag u jevrejskoj zajednici Jugoslavije. Drugi svetski rat je sa svojom suprugom Ružom proveo u Beogradu i njegovoj okolini. Bilo je to neobično i veoma hrabro, pa su se oko toga isplele priče u kojima se istina mešala s maštom. Otkrivanje istine o životu prvog čoveka jevrejske zajednice usred okupiranog Beograda omogućio je beogradski novinar Kosta Timotijević, unuk dr-a Fridriha Popsa, odnosno sin Popsove kćerke Olge. Iz svakog reda njegovog zapisa zrače ljubav i poštovanje unuka prema svom dedi. Objavljujući ga, jevrejska zajednica se odužuje uspomeni na dr-a Fridriha Popsa.

Pored lude sreće, kao nesumnjivo glavnog faktora preživljavanja, moji deda i baba, Fridrih i Ruža Pops, u velikoj meri su sami zaslužni za to što su se spasli. Uprkos inače koleričnom temperamentu, on je bio

* Povodom 40-te godišnjice smrti dr Fridriha Popsa objavljeno u Jevrejskom pregledu br. 5-8 1988, str. 7-15.

neobično hladnokrvan u opasnim situacijama (valjda zahvaljujući bradikardiji koja ne dopušta srcu da ode pod grlo), a ona je bila veoma racionalna i nesklona paničnim potezima. Koliko znam, deda je za sve vreme rata izgubio nerve samo jednom – kad su mu javili da smo majka i ja uhapšeni. Počeo je da pakuje koferče s namerom da se prijavi Gestapou kako bi nas pustili. Baba ga je odvratila od toga, objasnivši mu da bi nas time samo uvalio u još goru nepriliku jer bi gestapovcima postalo jasno da smo znali za njegovo skrivanje; sebe bi žrtvovao, a nama natovarilo otežavajuću okolnost. Kombinacija njegove hrabrosti i njenog zdravog razuma ne bi, razume se, bila dovoljna da nije bilo ljudi koji su im pomogli u skrivanju i preživljavanju, ponekad se i sami izlažući opasnosti.

Netačne su priče o tome kako su se skrivali u nekoj praznoj grobnici i slične. Za sve vreme okupacije živeli su gotovo normalnim životom, uz izvesna lišavanja i dobrovoljan kućni pritvor.

Posle aprilskog bombardovanja 1941. krenuli su prema moru i dospeli do Ostrošca na Neretvi. Tamo je deda odlučio da se vrati u Beograd „jer mora biti sa svojim narodom kome je potreban“ (to je bila jedna od njegovih necelishodnih odluka koje su umanjivale pozitivne efekte njegove hladnokrvnosti). U Beogradu su ga gestapovci dočekali raširenih ruku i sproveli u logor u Gracu, odakle je pušten krajem juna 1941. Čim se vratio u Beograd, moja majka je njega i babu odmah sklonila da ga ne bi uhapsili ponovo i bespovratno.

Početkom leta bili su oko mesec dana u Ulici cara Lazara br. 11 kod Milovana Pulanića i njegove žene, bečke Jevrejke, čije sam ime zaboravio. To još nije bilo skrivanje nego samo sklanjanje sa udara. Na Pulanićevu sugestiju (i mislim njegovim posredstvom), posle hapšenja jednog od njih, izvesnog Boskovića (Boskowitza), krajem leta prešli su u sanatorijum dr-a Živkovića pod Avalom. Još su bili pod svojim pravim imenima, kao i još neki koji su se krili u Ulici kraljice Natalije (danas porodilište u Ulici Narodnog fronta). Tamo su ostali samo nekoliko dana jer ih je neko (nikad nismo saznali ko) prepoznao i prijavio. Mojoj majci je jednog dana došao potpuno nepoznat čovek i rekao: „Sklanjajte roditelje, danas će biti uhapšeni.“ Ona je odjurila u sanatorijum i izvela ih spremljenim fijakerom na sporedan izlaz dok su gestapovci ulazili na glavnu kapiju.

Otad pa nadalje, sa lažnim legitimacijama na ime Jovana i Ruže Zečević, izbeglica iz Trebinja, živeli su u Lominoj br. 20, u Trstenjakovoj br. 13 (Rakovica) kod Alojza Čepera i njegove žene, te na Bulevaru oslobođenja (Bul. JNA) br. 21 kod Ruže Baršonj – na svakoj od tih

adresa po dva ili tri puta, na smenu, jer su zbog ucena (o kojima će kasnije biti reči), ili zbog opasnosti od prepoznavanja bili „nepoželjni“ duže na jednom mestu. Od kasne jeseni 1943. do tzv. uskršnjeg bombardovanja (16–17. aprila 1944) boravili su na poslednjem spratu Izvozne banke na Terazijama (otuda kasnija verzija da su se krili neposredno kraj glavnog sedišta Gestapoa). Ostatak okupacije do oslobođenja proveli su u „zbegu“ na krajnjoj periferiji, najpre sa nama i mnoštvom drugog sveta kod Stele Petrović, rođ. Nahmijas, u Svetoandrejskoj br. 2 (na mestu koje se danas zove Šumice), pa u specijalno za njih podignutoj baraci nedaleko odatle, na današnjem Konjarniku.

*Dr Fridrih Pops, predsednik Saveza
jevrejskih opština Jugoslavije do
maja 1948. godine*

od Ginke Munk (do rata udata Edenburg, kasnije preudata Kazes) donosio zlato i odobrenja za dinarske isplate kojima je dobrim delom finansirana aktivnost moje majke za slanje paketa zarobljenicima i preživljavanje izvesnog broja ljudi koji nisu imali drugih sredstava.

Pored svih svojih javnih i tajnih poslova, Čeper je sve vreme organizovao prebacivanje moga dede i babe iz baze u bazu. Posebno priseban se pokazao prilikom prve ucene. Bilo je to početkom 1941. godine.

Nesumnjivo najzaslužniji za njihovo uspešno skrivanje je dr Alojz Čeper, Slovenac izbeglica, za sve vreme rata činovnik Ministarstva saobraćaja. (To ministarstvo su posle odlaska muslimana popunili Slovenci.) Sa ženom, takođe Slovenkom, dobio je kućicu u Železničkoj koloniji u Rakovici, gde je povremeno skrivao i druge ljude – ilegalce, progonjene i slične. Ne znam kakva mu je bila predratna revolucionarna istorija, ali je očigledno bio sposoban, vešt i hladnokrvan konspirator. Zahvaljujući čestim službenim putovanjima u Mađarsku održavao je vezu između tamošnjih Jevreja, beogradskih Jevreja koji su tamo bili izbegli i rođaka ili prijatelja u Beogradu. Tako je

Nečijom indiskrecijom je za skrivanje Popsovih, alias Zečevića, saznala jedna osoba (čije ime neću da pomenem) koja se polakomila na eventualnu nagradu i prijavila ih Gestapou.

Izgleda da je Gestapo teslimio stvar Specijalnoj policiji (Nedićevoj) koja je zatekla časne stare izbeglice iz Hercegovine, Jovana i Ružu Zečević, te verovatno referisala da je prijava netačna. Dedina duga seda brada (deo kamuflaže) i mirnoća njih oboje su uverljivo delovali u mnogim prilikama.

Ruža Baršonj, kod koje su tada bili smešteni, saznala je identitet potkazivača. Čeper je lako saznao adresu (u Centralnoj prijavnici na Obilićevom vencu mogla se za pet dinara dobiti svačija adresa), otišao tamo i nitkova preplašio na smrt. Rekao mu je da je podnošenje lažnih dostava težak zločin koji se kažnjava logorom ili čak smrću, pa ako samo još jednom izusti prezime Zečević biće sreden „onako kako mi to radimo – a vi znate šta to znači“. Nije rekao da je iz Specijalne policije ili Gestapoa, ali je u tom smislu dao zlokoban nagoveštaj. Rečena osoba nije više pisnula, a posle rata je nestala iz Beograda.

Zašto se Čeper toliko angažovao oko starih, nije mi ni danas jasno. To mu svakako nije bila partijska direktiva, a on lično je delovao krajnje nesentimentalno. Posle rata je ostao kraće vreme u Beogradu, a onda je otišao u Ljubljanu za ministra ili pomoćnika ministra u republičkoj vladi. Ne znam da li je još živ. Ako jeste, mora biti u dubokoj starosti.

Ruža Baršonj, Mađarica iz Horgoša, bila je udata za nekog Jovanovića koji je umro u zarobljeništvu. Kad joj je Čeper prvi put doveo Zečevića, ona nije znala ko su, ali joj je bilo jasno da se kriju po tome što nisu nikada izlazili na ulicu, a za izlazak u avliju stavljali su tamne naočari i kad nije bilo sunca. Pošto je moja majka odlazila u Baršonjkin stan da ih posećuje, jamačno je morala početi da „povezuje“, ali nikad nije ništa pitala. Vremenom se uključivala u konspiraciju, služila kao kurir i činila mnoge usluge nejednake praktične vrednosti, ali iz potpuno čistih nesebičnih pobuda. Ta neuka žena je imala neku prirodnu otmenost i dostojanstvo. Posle rata ostali smo sa njom u trajnom prisnom prijateljstvu. Nikad ni na koji način nije pokušala da „naplati“ učinjene usluge, a o događajima pod okupacijom govorila je s ležernim humorom, kao o nečem zabavnom u čemu je i sama imala pomalo komičnu ulogu. Umrla je pre desetak godina.

Milovan Pulanić, pre rata šef zagrebačkog biroa Agencije „Avala“, prešao je u Beograd posle proglašenja Banovine Hrvatske zbog frankovaca koji su počeli otvoreno da mu prete. Oženjen Jevrejkom, bečki đak, masonski povezan ko zna s kim, na početku okupacije se sav

predao pomaganju beogradskim Jevrejima da pobegnu u Italiju, Mađarsku ili Tursku, te ubeđivanju onih koji su oklevali, a zatim skrivanju onih koji su ostali. Mog dedu i babu je najprije držao u svom stanu (Ulica cara Lazara br. 11, do rata kuća Haima Melameda), a kasnije učestvovao u njihovoj promeni identiteta, obilazio ih po skrovištima, razgaljivao ih bečkim jevrejskim vicevima, nosio poruke, novac i hranu, smirivao i hrabrio za vreme dok smo majka i ja bili u zatvoru (januar-februar 1943). Pored nesumnjivih praktičnih usluga, u zaslugu mu valja upisati naročito to što je starima pomogao da održe moral i vedrinu. Posle rata je bio urednik ekonomskog servisa Tanjuga, a umro je oko 1970. u nekom sanatorijumu u Istri. Žena mu je umrla ubrzo posle rata.

Anastasia Stjepanovna Buhbinder, Ruskinja, žena Ignjata Buhbintera, časovničara iz Balkanske ulice. Pošto su joj muža još početkom leta 1941. odveli (i verovatno već tada ubili) pala je na staranje M. Šišiću, pokojnikovom šegrtu, pa kalfi, a tada već samostalnom sajdziji i juveliru (danas u Ulici Moše Pijade, pored „Centroproma“). Po toj vezi služila je za „utapanje“ nakita i dukata, najpre naših, a kasnije onih koje je Čeper donosio iz Budimpešte. Mislim da je ona starima našla stan u Lominoj ulici pošto je i sama stanovala u blizini. Nije aktivno učestvovala u peripetijama, ali je sve vreme znala gde su, povremeno ih obilazila i uopšte se lojalno i prijateljski držala. Umrla je pre tri-četiri godine u dubokoj starosti.

Dr Vandel Tasić (tada oženjen spisateljicom Fridom Filipović, rođ. Grajf, iz Sarajeva, sestrom dr-a Marija Grajfa) nije spadao u predratne prijatelje, mada smo se znali iz Vrnjačke Banje. Zbližili smo se prilikom podnošenja molbi Jevrejskom komesarijatu (ili kako se to već zvalo) na Tašmajdanu za oslobođenje Jevrejki udatih za „arijevce“ od slanja u logor na Sajmištu. U konspiraciju je uključen negde 1942. godine, kada je deda, hronični hipertoničar, dobio jedan od svojih periodičnih napada krvoliptanja. Otad je stare redovno obilazio, ukazivao im lekarску pomoć i toplu ljudsku pažnju kao najprisnijim prijateljima. Znao je ko su, mada nikad nije sebi dopustio da to kaže ili pokaže, nego se striktno držao njihovog zečevićevskog identiteta. Blagovremenim intervencijama je pomogao dedi da najbukvalnije preživi. I posle rata je nastavio da se stara o dedi sve do njegove smrti. Vandel Tasić je umro sedamdesetih godina.

Nikola Kolarević, predratni policijski službenik, koji je zadržao nekakvo honorarno mesto (i dobre veze) u Upravi grada, Specijalnoj i drugoj policiji, bio je jedan od najkorisnijih posrednika u pribavljanju

lažnih legitimacija, „ausvajsa“ za putovanje i slično. Naplaćivao je, veli, „nominalnu“ cenu, onoliko koliko je morao platiti „insajderu“ od koga je dobijao dokumenta. I moj deda i baba i mnogi drugi beogradski Jevreji dobili su potrebne papire (među ostalima, od poznatih: žena Rubena Rubenovića, zatim Mica Demajo, rođ. Baruh, i još neki koji ih nisu iskoristili). Kolarević se izlagao velikom riziku za malo novca (ukoliko je uopšte nešto profitirao), pa mu se mora priznati nekakav motiv plemenitosti od pukog koristoljublja. Zahvaljujući izjavama moje majke, zatim Tine Aladžem i verovatno drugih kojima je pomagao, posle rata nije gonjen kao saradnik okupatora, ali mu nisu priznate ni zasluge. Početkom 70-ih umro je u staračkom domu u Kovinu.

Tina Aladžem, rođ. Parenzan, Italijanka, žena predratnog trgovca Miše Aladžema (koji je ratne godine proveo u Španiji), bila je veza preko koje smo upoznali pomenutog Kolarevića, lično se angažovala oko skrivanja nekih Jevreja, a kasnije je (posle kapitulacije Italije) pomagala italijanskim oficirima koji nisu hteli ni da saraduju s Nemcima ni da odu u zarobljeništvo. Bila je jedan od izvora finansija za „operaciju preživljavanja“. Ne znam odakle joj; pretpostavljam da je imala zlata. Pošto joj je muž umro u emigraciji, posle rata se odselila u Trst. Poslednja vest od nje oko 1970. godine bilo je pismo zahvaljujući kome je Kolarević, tako reći pred smrt, uspeo da dobije nekakvu penziju. Ona u tom pismu opisuje njegove zasluge i proglašava ga maltene za organizatora pokreta otpora u okupiranom Beogradu.

Još jedan čovek u čije se motive sumnjalo, a ja mislim da mu se mora priznati nesebičnost, bio je Viktor Jamnik, Slovenac, poslovan čovek, nesumnjivo privredni saradnik okupatora (jer je za Nemce eksploatisao šume na dunavskim adama), ali u isti mah i glavni finansijer „preživljavanja“ od 1943. pa nadalje. Mojoj majci je otvorio neograničen pozajmni konto ne pitajući za koga je, s tim da se posle rata vrati ili ne vrati, jer „kako došlo, tako prošlo“. Za babu i dedu se nije raspitivao, mada smo kasnije zaključili da je morao znati ili bar sumnjati, pošto se posle majskog bombardovanja (18. maja 1944), kad su stradali Neimar i Pašino brdo, iznenada pojavio kod nas u „zbegu“, doneo građu, doveo majstore i za dva dana sklepaio udobnu dvosobnu baraku u Ulici generala Milutinovića (?) na terenu koji se danas zove Konjarnik. Tu je kasnije često posećivao babu i dedu, oslovljavao ih kao Zečeviće (bila je prećutna konvencija da ih svi tako zovu; čak smo ih majka i ja zvali čika-Jovo i tetka-Ružo) i nastavio da daje šakom i kapom. Do kraja rata dugovali smo mu više miliona Nedićevih dinara. Negde pred oslobođenje je odjedared nestao i javio se posle rata iz Johanesburga. Prilično je

realno procenio da mu privredna kolaboracija ne bi bila oprostena uprkos svemu onome što je dobro činio.

Drugi čovek koji je bio kolaborant, i to aktivan, politički i policijski – a ipak ga valja pomenuti zbog pomoći koju je ukazao mada nije morao – jeste Ilija Ika Paranos, jedan od šefova Specijalne policije, zaslužan za osujećenje nove ucene. Naime, jedan čovek koji je kao naroman bio sklonjen u Živkovićev sanatorijum pod Avalom i odatle poznao babu i dedu uspeo je da prokljuvi da se oni kriju u Beogradu i došao je mojoj majci da traži novac u zamenu za ćutanje.

Nevična postupku sa ucenjivačima, a razumljivo preplašena, u nemogućnosti da se posavetuje sa Čeperom (koji je bio na nekom od svojih čestih putovanja), ona je platila (mislim 100 000 Nedićevih dinara) i dobila obećanje da je to sve. Bilo je to negde u kasnu jesen 1942. godine. U proleće 1943, isti ucenjivač se ponovo pojavio (opet u Čeperovom odsustvu) i zatražio 250 000 dinara. Rekavši da te pare mora odnekud pozajmiti, majka se obratila čoveku koga dotle nije htela da upliće u konspiraciju, dr-u Milutinu Ivkoviću, mužu moje mlađe tetke Ele (umrla 1938). On je bio šokiran saznanjem da su stari u Beogradu, ali je reagovao prisebno i racionalno: rekao je mojoj majci da plati ucenu, a on je rešio da sve stavi na jednu kartu. Otišao je Iliji Paranosu (koga je od pre rata znao po sportskoj liniji, a mislim da su se poznavali još iz školskih klupa) i sve mu ispričavao. Ne znam koliko iz drugarstva, a koliko zato što je posle Staljingrada hteo da se obezbedi činjenjem usluga, Paranos je odmah naredio da mu iz Centralne prijavnice donesu kartone Jovana i Ruže Zečević, pred Milutinom ih spalio i poslao agente da sačekaju ucenjivača kad bude izlazio iz naše kuće. Ispostavilo se da je to bila čitava banda, pa ih je pohapsio, dao isprebijati i zapretio im da će ih sledeći put pobiti ako ikome nešto zucnu o Zečevićima. Na Milutinov nagovor, majka je otišla da zahvali Paranosu: odnela je svoju vizonsku bundu (srećom dotle neprodanu) kao poklon Paranosovoj ženi. On je na zahvaljivanje odgovorio: „Šta ćete, gospođo, moramo se međusobno pomagati. Svi mi stradamo, neki kao Jevreji, neki kao četnici, neki kao partizani...“ Milutin je nedugo zatim uhapšen i streljan (25. maja 1943), a posle rata je s nedobronamernih strana širena verzija da je stradao zbog tasta i tašte. Verovatno je Paranos na saslušanju pomenuo taj slučaj kao sebi olakšavajuću okolnost, a stvar je posle preokrenuta. Moja majka je odmah posle oslobođenja o svemu napisala opširnu izjavu Udbi (ili još tada Ozni), sugerišući da se Paranosu upiše u plus držanje u toj stvari. Nije pomoglo. Minusi su pretegli i on je streljan. Kad već govorim o tom tipu ljudi, pomenuću i čoveka po imenu Franja Galijan. To je bio ljotićevac, kolega s fakulteta mog ujaka

Vladimira Popsa, a izvesno vreme i advokatski pripravnik u dedinoj kancelariji. Već sam pomenuo da su baba i deda dočekali u Izvoznoj banci tzv. uskršnje bombardovanje. Baba je jedva nagovorila dedu da siđu u podrum, a kada su se po završetku uzbune vratili u svoju sobu, našli su je prepolovljenu bombom. Pokupili su ono što su uspeli dohvatiti s vrata i s koferčedom i denjkom sišli u Čumićevo sokače da sačekaju hoće li se neko pojaviti. Našli smo ih tamo i povelili na Terazije gde je pred velikim kraterom od bombe stajao Galijan, raskoračen, u uniformi sa šlemom i regulisao promet. Zaboravivši se, deda je viknuo: „Galijane, sram te bilo! Šta radiš u toj uniformi!“ Majka je zblanutom čoveku objasnila: „Franjo, ovo su Jovan i Ruža Zečević, izbeglice, prijatelji mojih roditelja.“ Galijan je odgovorio: „Razumem, gospodo, dobro ih čuvajte.“ Nemam pojma šta je posle bilo sa njim.

Krug onih koji su znali za skrivanje Fridriha i Ruže Pops bio je na početku okupacije sveden na dvojicu-trojicu: Pulanića, Čepera, Milana Vladarskog, ali se vremenom neizbežno širio. Reč je o rođacima, prijateljima, čak dalekim poznanicima, sve dobronamernim i poštenim ljudima. Neki od njih su bili hodajuće opasnosti, ne zbog zle namere nego usled brbljivosti, ali tu nije bilo pomoći. U svemu zajedno, često je bilo više sreće nego pameti. Opasnost je postao i sam deda, kod koga su se pojavljivali prvi znaci senilnosti. U „zbegu“ na Konjarniku i Šumicama počeo je nešto slobodnije da izlazi u kratke predvečernje šetnje.

Onda smo i mi postali opušteniji, pa ga puštali da sa zembiljom odlazi do Cvetkove pijace kako bi se osećao korisnim. Tamo se jednog dana posvađao s nekim čovekom u redu za boraniju i izderao se na njega: „Znaš li ti, balavče, da sam ja bio potpredsednik Beogradske opštine!“ Tu se zadesio Tasa Kumanudi, koji je dedu prepoznao po glasu (ne po liku), pa je rekao: „Ako si ti, čiča, predsednik opštine, ja sam kralj Petar.“ Zgrabio ga je za mišku, izvukao iz reda i bukvalno sproveo kući, do barake. Deda nam je sve to ispričao veoma indignirano i celog dana ponavljao: „Šta bi Tasi da se sa mnom onako grubo ophodi?“

Koča Kumanudi sasvim pouzdano nije ni na koji način učestvovao u skrivanju mojih dede i babe, a po svojoj prilici nije do leta 1944. ni znao da su u Beogradu. To je mogao saznati upravo od Tase, a možda i po nekoj drugoj vezi. Posle ravnogorskog kongresa u selu Ba, kod dede se pojavio neki čovek, rekao da ga šalje Koča Kumanudi (koji je lično prisustvovao kongresu) i da mu poručuje da je predviđen za posleratnog ministra pravde (!?), što je deda sasvim lucidno prokomentarisao: „Ni pacov se ne ukrcava na brod koji tone.“

Posle rata je deda prihvatio molbu Kumanudijeve porodice da mu bude branilac na procesu Draži Mihailoviću. Učinio je to ne samo iz

ličnog prijateljstva (bili su drugovi od osnovne škole) nego i iz dubokog uverenja da je optužnica „i politički i pravno neodrživa“. Tokom procesa, on se već prvih dana toliko uzrujavao da mu je po mišljenju dr-a Vandela Tasića pretio moždani udar. Zbog toga je bio prinuđen da se povuče.

Rođaka Kumanudijevih Zora Vladarski, rođ. Milenković (po majci Lekova), bila je školska drugarica moje majke. S mužem Milanom Vladarskim, zastupnikom Šel-gasa, aktivno je učestvovala u prvoj fazi prevođenja Popsovih u Zečeviče. Uostalom, ona nas je povezala sa Tinom Aladžem, a ova sa Nikolom Kolarevićem, dok je Milan „rukovodio“ prerušavanjem (puštanjem brade, promenom načina češljanja, itd.), a zatim izradio fotografije za lažne legitimacije. Vladarski su takođe za sve vreme rata finansijski doprinosili koliko su mogli. To su činili i Merima i Branko Dragutinović, Stana Košanin koja je u Jevrejskoj bolnici obilazila Matildu Deleon, tetku Davida Anafa, a njemu slala pakete u zarobljeništvo (posle rata se udala za njega), Stana Đurić-Klajn (pored toga što je vodila brigu o sopstvenom mužu dru Hugu Klajnu, alias Urošu Klajiću), Rada Bunuševac i njen muž Milan Dedinac (koji je 1943. kao bolestan pušten iz zarobljeništva) i još neki ljudi koji su znali ili naslućivali istinu. Svi su oni prema mogućnostima, ko novcem a ko namirnicama, doprinosili i slanju paketa Jevrejima u zarobljeništvo. Centar za pripremanje, pakovanje i otpremu na železničku stanicu bila je naša kuhinja u Jevrejskoj br. 40, gde je svak donosio ono što je imao. S početka smo slali pakete samo mome ocu Dušanu, ujaku Vladimiru i dvojici-trojici rođaka. Vremenom su „paketšajne“ počeli da nam šalju bliži i dalji poznanici: dr Albert Vajs, Ruben Rubenović (čija nam je supruga pred odlazak u logor ostavila nešto štofova i platna, koliko je bila uspela da izvuče iz radnje pre nego što su postavili komesara), Rafajlo Blam, Liko Ruso, Đorđe Berger i još nekolicina čijih se imena više ne sećam. To je bivala sve veća stavka u budžetu, pa je razumljivo da akcija bez saradnje i pomoći mnogih plemenitih ljudi ne bi bila moguća. Kao što sam već napomenuo, glavni finansijski izvor su bili Ginka Munk (preko Čepera) i Viktor Jamnik, koji su tako reći neograničeno kreditirali.

Većini poštenih i dobrih ljudi moralo je biti jasno da im je to dužnost. Izgleda da je postojao konsenzus oko neke vrste načela koji je moja majka ovako formulisala: „Svak ima prava da preživi i svačija je dužnost da drugom u tome pomogne. Pare su za to tu da budu upotrebljene i do njih se mora doći prodajom stvari, traženjem priloga, pozajmicom odasvud gde ih ko ima. Svejedno je šta se iz kuće prodaje i

koliko se od koga zajmi, jer će se posle rata sve već nekako srediti među ljudima dobre volje. Preživljavanje je glavno, a sve ostalo je sporedno.“

Posle rata je većina prilagača jednostavno otpisala dug, neki su tražili restituciju svoje imovine (zlata ili druge imovine ostavljene na čuvanje), neki su se zadovoljili delimičnom otplatom duga dok ponovo nisu stali na noge, a sa nekima (npr. Jamnikom) izgubljena je svaka veza, pa je vraćanje duga postalo bespredmetno. Deda je za vreme rata podržavao maminu politiku, uveren da će posle rata on moći lično da se svima razduži. Posle se vajkao i od svoje penzije odvajao za otplatu dugova onoliko koliko je mogao. Mislim da ga je situacija u kojoj se našao posle rata više dotukla nego sve ono što je preživeo pod okupacijom. Pretrpeo je dva manja „šloga“, a treći ga je dovršio 25. maja 1948. Baba ga je nadživela do 1961. godine.

Autor ovog napisa, beogradski novinar
Kosta Timotijević, umro je 31. maja 1998.